

HARUT VE MARUT KISSASININ EŞ UYUMU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Osman KABAĞÇILI*

Özet

Makale giriş, üç ana başlık ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte makalenin yazılma amacı olarak Harut ve Marut kıssası işlenirken eşlerin arasının açılmaya çalışılması konusunun göz ardı edilmesi üzerinde durulur. Ayrıca sihir ve büyü ile uğraşanların insanları kandırmak için her şeyi kullanabileceği vurgulanır.

Harut ve Marut kıssası isimli birinci başlığın altında kıssanın anlatıldığı ayet verilir. Meleklerin sihir ile olan irtibatı üzerinde durulur. Meleklerin öğrettiği sihrin geleneğe başkaldırı olduğu vurgulanır.

Eşler arasındaki sorunların kaynağı isimli ikinci başlık altında eşlerin aralarındaki problemlerin sebepleri üzerinde durulur. Eşler arasındaki uyumsuzluğa sebep olan kıskançlık ve güvensizlik üzerinde durulur. Güvensizliğe sebep olan durumlar Felak suresi ışığında açıklanır. Güvensizliğin ve vesvesenin kaynakları üzerinde durulur. Güveni sarsıcı durumlardan karanlığın ve bilmemenin etkisi belirtilir.

Harut ve Marut kıssasının eşler arasındaki sorunlar açısından değerlendirilmesi isimli üçüncü başlık altında eşlerin karşılaştıkları problemlerin çözümünde takip edecekleri yöntem üzerinde durulur. Burada sorunların kaynağını sihir gibi şeylerde aramanın fayda yerine zarar vereceği belirtilir.

Sonuçta Harut ve Marut kıssasının eşler arasındaki uyum açısından değerlendirilmesinin önemi belirtilir. Sorunların çözümünde sevgi ve saygının çok önemli olduğu vurgulanır. Eşler birbirlerine sevgi ve saygı ile yaklaştıklarında ve karşılaştıkları sorunlar karşısında sabırlı davrandıklarında uyumlarını bozan problemlerin üstesinden daha kolay gelebilecekleri belirtilir.

Anahtar Kelimeler: *Harut ve Marut, eş uyumu, büyü, aşk.*

* Yrd. Doç. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü.

The Evaluation Of The Story Of Harut And Marut In Terms Of Compatibility Of Couple

Abstract

The article consists of an introduction, three main chapters and a conclusion. The introduction handles the Harut and Marut story remarking the writing aim of the article. It also indicates that couple's falling out of love with each other is ignored. The introduction also emphasizes that magicians may do everything for tricking people.

In the first chapter which is called Harut and Marut the verse which story is explained takes place. The connection of angels with magic is discussed. The chapter emphasizes that the magic which angels teach is rebellion to the tradition.

In the second chapter which called the source of problems between couples, the causes of problems between couples is examined. Jealousy and lack of confidence which cause to incompatibility between couples is explored. The situations which cause to lack of confidence is explained in the light of sura of *felak*. The affect of darkness and ignorance on the abuse of confidence is indicted.

In the third chapter which called evaluation of the story of Harut and Marut in terms of problems between couple, the method which couple should follow for the solution of problems they encounter is discussed. The chapter indicates that searching of the source of problems in magic and in such kind of things do more harm than good.

In the conclusion the importance of the evaluation of the Harut and Marut story in terms of compatibility of couple is stated. The importance of love and respect for the solution of problems is emphasized. Couple can more easily compete with problems which damage their compatibility if they be patient and treat to each other with love and respect.

Key Words: *Harut and Marut, Compatibility of Couple, magic, love.*

Giriş

Günümüz insanının en önemli problemlerinden biri eşler arasındaki sorunlardır. İnsanlar dünya hayatının geçici büyüleyiciliğine kapılarak manevi değerlerini hiçe saymaktadır. Bu durum ailelerin parçalanmasına sebep olmaktadır. Ailelerin parçalanması bir yönüyle toplumların çökmesidir. Toplumların çökmesi ise insanlığın çökmesi demektir. Bu sebeple ailelerin manevi ve ahlaki değerlerine bağlı kalarak ayakta durması çok önemlidir. Dini argümanlar işlenirken ailelerin birlikteliğine katkı sağlayacak şekilde işlenerek toplumsal bilincin oluşmasına katkı sağlamak mümkündür.

Günümüzün bu en önemli problemine Kur'an kıssalarından Harut ve Marut kıssası açısından bakarak konunun önemini ortaya koymak için bu

çalışmayı yapmaktayız. Harut ve Marut kıssası her ne kadar sihir ve büyü ile ilgili gibi gözükse de aslında ailevi problemlere ışık tutan bir kıssadır. Bu kıssa problemin büyüklüğünü açığa çıkarması açısından çok önemlidir. Maalesef bu kıssa genellikle meleklerin masumiyeti, sihrin hakikati üzerine odaklanarak işlenmiştir. Asıl problem göz ardı edilmiştir. Eşlerin arasının açılması üzerinde pek durulmamıştır. Halbuki eşlerin aralarının açılması öyle büyük bir problemdir ki, onunla ilgili “Allah gökten melek indirmiştir” demek abartılı bir cümle olsa bile konunun önemini vurgulamak için söylenebilir. Harut ve Marut kıssasının, eşlerin uyumu açısından değerlendirilmesinin ailevi problemlerin çözümlenmesine katkı sağlayacağını ummaktayız. Aile içindeki manevi problemler ile maddi problemleri ayırmak neredeyse imkânsızdır. Çünkü manevi problemler zaman ile maddi problemlere, maddi problemler de manevi problemlere yol açmaktadır.

Sihir ve büyü ile uğraşanlar bu konuyu meslek edindiklerinden insanların zaaflarından yararlanmak için bütün gayretlerini ortaya koyarak hedeflerine ulaşmak isterler. Onların tek gayesi maddi kazanç elde etmektir. Bu uğurda istismar etmeyecekleri maddi ve manevi değer yoktur. Hangi konu olursa olsun menfaatleri için istismar ederler. Nitekim bu ayette sihrin gücünü arttırmak için sihirle ilgili okudukları şeyleri Hz. Süleyman’a nispet ederek etki güçlerini arttırmak istemişlerdir.¹ Halbuki Kur’an bu tür şeylerle uğraşmanın küfür olduğunu beyan eder. Hz. Süleyman’a böyle bir şeyin nispet edilmesi Kur’an tarafından nefyedilmektedir.

Bu konuda çok fazla bir şey söylemenin zorluğunu bilmemize rağmen bir nebze olsun toplumun aile yapısının korunmasına yönelik katkı sağlamak düşüncesiyle bu konuyu işlemeye karar verdik. Bu çalışmamızda sihrin gerçek olup olmamasından, Harut ve Marut meleklerinin sihri öğretip öğretmemesinden ziyade aile yapısına verdiği zararı öne çıkaracağız.

Çalışmamızda konuyu öncelikle Kur’an ışığında değerlendireceğiz. Tefsir kaynaklarından ve diğer literatürden konu ile ilgili yazılanları inceleyeceğiz. Bu kaynaklardan elde ettiğimiz bilgileri bilimsel bir yoruma tabi tutarak konuyu insanlığın ahlaki değerlerinin gelişimine katkı sağlayacak şekilde sunmaya çalışacağız.

¹ Taberî, Muhammed İbn Cerir b. Yezid, **Camii'l-Beyan Fi Te'vili'l-Kur'an**, Müessesetü'l-Risale, 2000, II, 406.

I- Harut ve Marut Kıssası

Harut ve Marut kıssası ile ilgili Kur'an'da bir ayet bulunmaktadır. Ancak bu kıssa üzerine bir çok fikirler ileri sürülmektedir. Problemin temelinde İslam dinin uğraşılmasını uygun görmediği sihri öğretilmesi sorunu görülmektedir.²

Kur'an'da bu durum şöyle ifade edilir: *“Süleyman'ın hükümlerliği hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve (özellikle de) Babil'deki Hârût ve Mârût adlı iki meleğe ilham edilen (sihr)i öğretmek suretiyle küfre girdiler. Halbuki o iki melek, "Biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz. (Sihri caiz görüp de) sakın küfre girme" demedikçe, kimseye (sihir) öğretmiyorlardı. Böylece (insanlar) onlardan kişi ile karısını birbirinden ayıracakları sihri öğreniyorlardı. Halbuki onlar, Allah'ın izni olmadıkça o sihirle hiç kimseye zarar veremezlerdi. (Onlar böyle yaparak) kendilerine zarar veren, fayda getirmeyen şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı. Kendilerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi.”*³

Bu ayet üzerindeki yorumlar genellikle sihir üzerinde yoğunlaşmaktadır. Halbuki ayet burada çok önemli bir probleme dikkat çekmektedir. O da karı ile kocanın arasının açılmaya çalışılması gerçeğidir.

Bu ayet şeytanların insanlara sihri öğretilmeleri ve böylece onları küfre sürüklemeye çalıştıkları gerçeğini de belirtmektedir.⁴

Bu kıssa üzerinde çalışma yapanlar genelde Harut ve Marut isimli meleklerin sihri öğretilmelerinden bahsederler. Ancak ben bu konuda farklı bir yaklaşım ortaya koymak istiyorum. Kanaatime göre bu ayette bir yönüyle Harut ile Marut meleklerinin karı ile kocanın arasını açan sihre başkaldırıları anlatılmaktadır. Çünkü onlar dönemin en büyük probleminin oluşturduğu tehlikeye yani karı ile kocanın arasının açılmasına dikkat çekmektedirler. Fitneye sebep olan sihri gerçekte insanlar üzerinde etkisinin olmadığını

² Taberî, a.g.e, II, 405-457; Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed, el-Kurtubî, **el-Camiu li Ahkâmi'l-Kur'an**, Daru'l-Kütübü'l-Mısriyye, Kahire 1964, II, 41-56; Bedir, Ahmet, H. Hüseyin Tunçbilek, **“Harut Marut İki Melek mi?”** Harran Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı, IV, 2002, s. 1-28; Bu konuda geniş bilgi için bkz. Berake Binti, Mudif et-Talehi, Çev. Mustafa Öztürk, **Kur'an ve Sünnet Işığında Sihir, Hakikati, Etkisi, Hükmü ve Korunma Yolları**, Guraba Yayıncılık, İstanbul, 2008.

³ Bakara, 2/102.

⁴ Kurtubî, a.g.e, II, 43.

açıklamaktadırlar. Böylece insanların özgüvenlerini kazanmalarına, vesveseden uzaklaşmalarına katkı sağlamaya çalışmaktadırlar.

Bu bağlamda Nas suresini dikkate alırsak sihrin vesvese oluşturması yönünü daha iyi anlarız. Nas suresinde bu konu şöyle ifade edilir: “*De ki: "Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik'ine, insanların İlah'ına sığınırım.*”⁵ Bu sure sihir gibi şeylerin vesvese olduğunu çok açık bir şekilde ifade etmektedir. Bu sebeple sihir konuları işlenirken bu ayetler dikkate alınarak insanların kalplerine vesvesenin girmesine engel olacak şekilde işlenmesi fitnenin sızmasına açık olan yönlerin kapanmasına katkı sağlar. Böylece şarlatanların dini değerleri kullanarak insanları vesveseye sürüklemelerinin önüne geçilmesine katkı sağlanmış olunur.

Harut ve Marut meleklerinin sihrin içyüzünü açıklayarak bu kötü geleneğe başkaldırıışlarının bir benzerini Hz. İbrahim peygamberin davranışlarında da görmek mümkündür. Hz. İbrahim'in zamanında uygulanan çocukların kurban olarak adanması geleneğini uygulamalı olarak kaldırmasını bu duruma örnek gösterebiliriz. Onun toplumun geleneğine uygun olarak doğacak oğlunu Kurban etmeyi adaması ve bu davranıştan son anda vazgeçmesi⁶ gerçekte batıl olan geleneğe başkaldırıcıdır. Hz. İbrahim Hz. İsmail'i kurban etmekten vazgeçerek insanın kurban edilmesinin doğru olmadığını göstermeye çalışmaktadır. Hz. İbrahim'in davranışlarında aynı durumu kavminin yıldızlara tapmasına başkaldırmasında da görmekteyiz. Başlangıçta “*bunlar benim rabbim*”⁷ ifadesini kullanır. Ancak daha sonra “*gelip geçici olanları ben sevmem*”⁸ diyerek yüzünü yaratıcısına döner. Böylece kavmine yıldızların, ayın, güneşin ilah olamayacağı gerçeğini anlatır. Aslında Hz. İbrahim'in yıldızlara ilah muamelesi yapması onların butlanını ortaya koymak içindir. Çocuğunu kurban etmemesi de insanın kurban edilemeyeceğini belirtmeye yöneliktir. Bu davranışın vahiy tarafından yönlendirilmesi Allah'ın insanın kurban edilmesini yasakladığını ve buna hiçbir zaman müsaade etmediğini ortaya koymaya yöneliktir.⁹

⁵ Nas, 114/1-6.

⁶ Saffat, 37/99-110; Eliade, Mircea, **Ebedi Dönüş Mitosu**, Çev. Ümit Altuğ, İmge Yay. Ankara 1994, s.109-110; Enginer, Gürbüz, **Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri**, Yapı Kredi ve Kültür Yay. İstanbul 1997, s. 96

⁷ Enam, 6/76.

⁸ Enam, 6/76.

⁹ Saffat, 37/99-110.

Bu bağlamda belki uzak bir ihtimal dahi olsa şunu söylemek istiyorum. Harut ve Marut'un sihrin içyüzünü insanlara göstererek bu tür uğraşların zararını en aza indirmeye çalışmalarıdır. Çünkü ayetin ifadesine göre, Allah dilemedikçe bu tür şeylerin insanlara hiçbir zarar veremeyeceğini melekler açıkça ilan etmektedir ve bunlarla uğraşmanın küfrü gerektiren bir davranış olduğunu açıklamaktadırlar. Bazı rivayetlere göre Harut ve Marut melekleri sihri değil de, sihir gibi şeyleri göstererek böyle yapmaktan sakınılmasını öğretmektedir.¹⁰ Aslında bir şeyin butlanını ortaya koymanın en iyi yolu onun gizli yönlerini açığa çıkararak zayıflıklarını ortaya koymakla mümkündür. Kur'an putların ilah olamayacağını aynı mantıkla reddeder. Putlar hakkında onlar sizi duyuyor mu? Görüyor mu? Kendilerine bir şey musallat olduğunda onu defedebiliyor mu? Gibi açıklayıcı sorular ile putların zaaf yönünü ortaya koyarak onların ilah olamayacağını açığa çıkarır. Bu sebeple sihir için de aynı düşünce geçerlidir. İnsan, bilinç altına hiçbir etkisi olmayan bu batıl şeylerden korkmaya gerek olmadığı düşüncesini hakim kılarak kendini batıl düşüncelerden ve etkilerden koruyabilir.

Melekler aynı zamanda sihir ve büyü gibi insanlara zarar veren davranışlar ile elde edilen kazancın ahiret açısından insana vereceği kayba da işaret etmektedir.¹¹

II- Eşler Arasındaki Sorunların Kaynağı

Aile hayatını devam ettirmek bazen çok zor olmaktadır. Eşlerin birlikteliğinin devamı için fedakârlık ve özveri gerekir. Şüphesiz aile hayatında birlikteliği devam ettirebilmeyi zora sokan birçok sebep vardır. Eşler arasında uyumsuzluğun sebebi değişik sebeplerden kaynaklanabilir. Şiddetli geçimsizlik, terk, evlilik dışı ilişki, aile içi şiddet, akıl hastalığı, cinsel sorunlar, sosyal ekonomik yetersizlikler, endişe, güvensizlik, haset, eşlerin rol paylaşımındaki ihmal gibi durumlar eşlerin ayrılmalarında etkili olmaktadır. Ayrıca eşlerin beklentileri de bu sorunların oluşmasında rol oynayabilmektedir.

Evlilik öncesi kurulan bazı hayallerin gerçek hayatla uyumlu olmadığı anlaşılınca bazı problemler su yüzüne çıkmaktadır. Beklentiler sebebiyle ortaya çıkan sorunlar genelde psikolojik boyutludur. Eşlerin karşılaştıkları sorunlarda bazen sosyal çevrenin de etkisi olmaktadır. Özellikle geniş ailelerde kayınpeder

¹⁰ Kurtubî, a.g.e, II, 54.

¹¹ Bakara, 2/102.

ve kayın valide veya akrabalar sorunların artmasına katkı sağlamaktadır.¹² Bu durum özellikle evliliğin ilk yıllarında daha çok etkili olmaktadır.¹³ Çünkü kıskançlık ve hasetin en etkili olduğu dönem bu dönemdir.

Yukarıda değindiğimiz eşler arasındaki sorunların bazılarını örnek olarak açıklayalım. Evlilik dışı ilişkiler eşler arasındaki sorunların kaynaklarından gösterilmektedir. Bu durum eşlerin evlendikten sonra eşinin dışındaki karşı cinse ilgisinin devamıyla ilgilidir. Din evlilik dışı ilişkiyi yasaklaması sebebiyle bu problemin ortaya çıkmasını engellemede önemli rol oynamaktadır.¹⁴

Aile içi şiddet eşlerin boşanma nedenleri arasındadır. Ancak aile içi şiddetin ortaya çıkmasına birçok sebep göstermek mümkündür. Yapılan araştırmalara göre maddi sorunlar, eşlerin aşırı sinirli olması, eşlerin akrabalarının kıskırtması, eşlerin kıskançlığı en başta gelen nedenlerdir.¹⁵

Bazı araştırmalara göre eş uyumunun bozulmasında endişenin çok önemli rolü vardır. Çünkü endişeli çiftler endişeli olmayanlara göre daha zorlayıcı kontrol teknikleri kullanırlar ve temel iletişimlerde daha fazla yanlış yorumlarda bulunurlar. Endişe eşlerin birbirlerine karşı güvenlerini de sarsan önemli bir faktördür.¹⁶ Eşlerin birbirlerinden endişe etmeleri onların büyü ve sihir gibi şeylere yönelmelerine sebep olabilmektedir. Özellikle eşini kendisine bağlamak duygusu ile bu tür batıl yönelimleri gözlemek mümkündür. Ancak bu yönelimler sorunu çözmekten ziyade sorunu derinleştirmekte ve başka sorunlara sebep olmaktadır.

Eşler arasındaki uyumsuzluğun sebebi olarak saydığımız bu etkenler birbirini tetikleyen durumlardır. Mesela, evlilik dışı ilişki, aile içi şiddeti tetikleyebilir. Aynı şekilde akıl hastalığı da aile içi şiddete sebep olabilir. Cinsel

¹² Şener, Arzur, R. Günsel Terzioğlu, **Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002, s.98 vd.

¹³ Kocadere, Müge, **İyi ve Kötü Evliliklerin Özelliklerini Belirlemeye Yönelik Betimsel Çalışma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üni. Sağlık Bilimleri Enstitüsü İzmir, 1995 s. 10.

¹⁴ İstatistiki bilgi için bkz. Bilgin, Vecdi, **Türk Toplumunun Evlilik Konusunda Bilgilendirme ve Bilinçlenme Düzeyleri**, Uludağ Üni. İlahiyat Fak. Der. c. 9. sayı. 9, 2000, s. 581.

¹⁵ Kavacıklı, Filiz ve arkadaşları, **Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara 1995, s. 143.

¹⁶ Eşler arasındaki uyumun bozulmasına etki eden sebepler açısından Bkz. Akar, Hülya, **Psikiyatrik Yardım Talebi Olanlar İle, Yardım Talebi Olmayan ve Boşanma Aşamasında Olan Çiftlerde; Çift Uyumu ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin Karşılaştırılması**, Uzmanlık Tezi, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 12. Psikiyatri Birimi İstanbul 2005, s. 13-40.

sorunlar kişiyi evlilik dışı ilişkiye yönlendirebilir ki bu da aile içi şiddete yol açabilir. Ekonomik sorunlar da eş uyumunu zedeleyen problemlerin oluşmasında etkili olmaktadır. Ancak toplum içinde bu davranışların tamamının sihir ve büyü gibi şeylere bağlandığı da görülmektedir. Yani kişi, cinsel sorun yaşadığında bunun çevredeki kıskanç insanlar tarafından yapılan büyü sebebiyle gerçekleştiği düşüncesini dillendirilebilmektedir. Diğer bir sorun aile içi şiddet uygulandığında şiddeti uygulayanın büyülediği iddiası ileri sürülebilmektedir. Yani, kişi cinsel sorunlar sebebiyle yaşadığı problemlerin kaynağını sihir ve büyü gibi şeylerde aramaktadır. Kişi şizofreni gibi hastalığa maruz kaldığında bu durumu bazen sihir ve büyü gibi şeylere bağlanmaktadır. Aynı şekilde eşler arasında şiddetli geçimsizlik olduğunda eşler birbirlerini büyülenme ile suçlayabilmektedirler. Bu durumlar da problemlerin kaynağının bulunmasına engel teşkil etmektedir. Yukarıda saydığımız sorunların tamamını bu tür sebeplere bağlamak mümkündür. Ancak böyle bir yaklaşım, sorunun çözümüne katkı sağlamak yerine sorunun derinleşmesine katkı sağlar.

Felak suresinde insanın vesveseye kapılmasında etkili olan problemler şöyle ifade edilir:

De ki: "Yarattığı şeylerin kötülüğünden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin kötülüğünden, düğümlere üfleyenlerin kötülüğünden, haset ettiği zaman hasetçinin kötülüğünden, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım."¹⁷

Bu surede vurgulanan noktalar vesvesenin kaynaklarıdır. Bu ayetlerde vesveseye sebep olan üç durum işlenmektedir. 1- Karanlık 2- düğümlere üfleme 3- Haset. Bu üç durum vesvese aracı olarak şarlatanlar tarafından kullanılmaktadır. Önce karanlığın vesveseye sebep olması üzerinde duralım. Şüphesiz gecenin karanlığının insan duygusu üzerinde bir etkisi vardır. Çünkü karanlıkta çevreyi görememe durumu söz konusudur. Yani sihir olayında bir gizlilik sebebiyle vesvesenin uyanması söz konusudur. Fahrüddin Razi sihrin bu karanlık yönünü sihrin tanımında çok güzel yansıtır. O sihir şöyle tanımlar: Şer'î istilahta sebebi gizli olan, gerçek halinden farklı olarak algılanan, göz boyama ve aldatma türünden olan her şey sihirdir.¹⁸

Karanlıktaki gizlilik insanı güven açısından tereddütlere itmektir. Bu bağlamda insan kendisinden emin olamadığı şeyler sebebiyle tereddüt içine düşer. Bu tereddütlü hal biraz desteklendiğinde vesveseye sebep olmaktadır. Bu durumu şöyle izah etmek mümkündür. Kişi küçüklüğünde bulunduğu çevre

¹⁷ Felak, 113/1-5.

¹⁸ Razi, Fahrüddin **et-Tefsiru'l-Kebir**, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrut, III, 205.

hakkında dinlediği bazı batıl hikâyeler sebebiyle o bölgeden geçerken korkar. Genellikle kırsalda her ağacın ve derenin bir hikâyesi vardır. İşte bu hikâyeler eğer korkutmaya yönelik ise kişi bunlar sebebiyle vesveseye kapılmaktadır. Normalde herhangi bir yerde gece korkmayan kişi bu tür hikâyesi olan yerlerde korkma duygusu ile karşılaşmaktadır.

Ayette vurgulanan diğer nokta ise “düğümlere üfleme” olgusudur. Sihir ve büyü amacıyla düğümlere üfleme ortamın oluşturulması için yapılan bir davranıştır. Çünkü insanları vesveseye sokmak için ortamın oluşturulması gerekir. Ortamın oluşturulması için sihirbazların alet etmeyecekleri hiçbir şey yoktur. Bu amaçla Kur’an ayetlerini de kullanırlar. Sihir ve büyü işleriyle uğraşanlar etkilerini arttırabilmek için Kur’an’dan bir kelimeyi okuyarak “bakın bu Kur’an’da da geçiyor” derler. Böylece insanların dini duygularından yararlanarak vesvese oluşturmaya çalışırlar. Bazen Kur’an’dan bir şeyleri bir kâğıda yazarak ortamı oluşturmaya çalışırlar. Burada dikkat çeken husus bu davranışın da gizli ve anlaşılmasız şekilde yapılmasıdır. Bir yönüyle yukarıda değindiğimiz karanlık ile yani bilinmeme ve anlaşılmama ile irtibatlı olmasıdır. Bazen de değişik semboller kullanılır. Mesela üçgen bir şeyin içine bir şeyler yazıp evin bir köşesine koymak, evin içine bir yumak bırakmak gibi vesvese uyandıracak davranışlar sergilenir. Tefsirlerde anlatıldığı şekliyle peygamberimizle ilgili olarak kullanılan malzeme tarak ve saç telleridir.¹⁹ Bu tür enstrümanlar kullanılarak insanlar vesveseye sevk edilmektedir. Vesveseye kapılan kişiler de bu tür enstrümanların etkisi altına girebilmektedir. Bu fikirleri güçlendirmek için Hz. Peygamberin büyülendiğini iddia etmek Kur’an’ın ruhuna uygun değildir.²⁰ Bu konudaki rivayetlere göre bir etki söz konusudur. Ancak bu etkinin sebebi açık ve net değildir. Bizzat bu rivayetlere göre Hz. Peygamber Allah’a sığınarak bu tür şeylerin etkisinden korunmuştur.²¹ Bu sebeple doğru bir itikat ile bu tür vesvese veren şeylerin karşısında durmak kişiyi sıkıntılardan korur. Özellikle Kur’an’ın öğretisi doğrultusunda bu tür şeylere yaklaşırsa tehlikeden korunmak çok daha kolaydır.²² Bazı sembolere anlamlar yüklenildiğinde birçok problemlere sebep olabilmektedirler. Bu sebeple sembolere yüklenen anlamlar açık naslarla örtüşmediği sürece pek bir

¹⁹ İbn Kesir, Ebu’l Fida İsmail İbn Ömer, **Tefsiru’l Kur’an el-Azîm**, Daru’l-Kütübi’l-İlmiye, Beyrut 1419, VIII, 507.

²⁰ İsrâ, 17/47; Mü’minûn, 23/70; Saffât, 37/36; Tûr, 52/29; Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed İbn Ahmed, **el-Camiu li Ahkâmi’l-Kur’an**, Kahire 1964, X, 272,273.

²¹ Bu konuda bkz. Kurtubî, II, 43 vd.; Kurtubî, XX, 252 vd.

²² Kurtubî, XX, 263,264.

anlam ifade etmez. Bu tür problemlerle karşılaşıldığında gereksiz yorumlar yapmak yerine vesveseden uzak durmak daha sağlıklıdır. Şarlatanlar bu sembollerini kullanarak insanları vesveseye düşürmek için uğraşmaktadırlar. İşte böyle durumlarda yapılması gereken bu tür şeylerin vesveseden ibaret olduğu ve dikkate alınmaması gerektiği gerçeğidir. Harut ve Marut kıssasında Kur'an'ın özellikle vurguladığı bu tür şeylerin insanlara zarar veremeyeceği gerçeğidir. Ayette yapılan büyü sebebiyle karı ile kocanın arasının açılması Allah'ın iznine bağlanmıştır.²³

Ayette vurgulanan üçüncü nokta ise kıskançlıktır. İnsanları böyle batıl şeylere yönelerek vesvese oluşturmaya sevk eden en önemli duygulardan biri de hasettir. Maalesef bazıları bu duygular ile insanları vesveseye düşürmek için değişik argümanları kullanmaktadırlar. Kıskançlık sebebiyle yapılan bu davranışların etkisini arttırmasındaki en önemli faktörlerden biri de güvensizliktir. Eğer eşler arasında güven zafiyeti var ise bu tür vesvese veren şeylerin etkisi artmaktadır. Çünkü kıskançlık sebebiyle yapılan bazı yönelimlerin etkisi güvensizlik durumunda daha çok yıkıcı olmaktadır. O halde kıskançlığın oluşturduğu güvensizlik eşler arasındaki problemde ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Güvensizliğin devamında ise vesvese gelmektedir. İşte problemin hastalık aşamasına geldiği dönem vesvese dönemidir.

Kur'an özellikle vesvesenin tehlikesine işaret etmektedir. Vesvesenin insanlar ve diğer varlıklar tarafından insanın kalbine sokulacağı gerçeğine vurgu yapmaktadır. Vesvese kıskanç insanlar ve diğer varlıklardan kaynaklanabilir. Kişide vesvese uyandırmak isteyenler kişinin çok yakın çevresinde de olabilir. Bu sebeple vesvese verecek bir durum ile karşılaşıldığında Allah'a sığınmalı, birileri hedef seçilerek problemler büyütülmemelidir.

Kuşeyrî Harut ve Marut ile ilgili ayetin yorumunda şöyle der: Her kime nefsi hakim olursa gaflet içinde her yöne doğru sürüklenir.²⁴ Kuşeyrî bu yorumu ile kişinin zaaf noktasına işaret etmektedir. Bu yoruma nefsanî duygular peşinde koşan için ne eşin ne çocuğun ne de dinin önemi kalmaz. Bu kimseler nefsi duyguları için her şeyi feda eder. Bu sebeple insan düzgün bir hayat sürdürebilmesi için her şeyden önce nefsine hakim olmayı bilmelidir. Harut ve Marut kıssasında nakledilen bazı rivayetler her ne kadar zayıf ve israiliyat da

²³ Bakara, 2/102.

²⁴ Kuşeyrî, Abdu'l-Kerim b. Hevazin, **Letaifu'l-İşarat**, el-Heyetü'l Mısıriyye Li'l-Kitab, Mısır, I, 109.

olsalar nefis peşinde koşmanın insanı değil meleği dahi şaşırtacağına işaret etmektedir.²⁵

III- Harut ve Marut Kıssasının Eşler Arasındaki Sorunlar Açısından Değerlendirilmesi

Eşler arasındaki sorunların temelinde kıskançlık ve güvensizlik gibi birçok sebebin olduğunu önceki bölümde açıkladık. Harut ve Marut kıssasına bu tür sorunlar açısından baktığımızda sorunların çözümü için kişilerin yöneleceği sihir gibi batıl şeylerin fayda getirmeyeceğini anlamaktayız. Bu tür davranışların karı ile kocanın arasını açmak için ortaya konulabileceği ama etkisinin Allah'ın iznine bağlı olduğu Harut ve Marut meleklerinin ifadeleriyle bu ayette açıkça belirtilmektedir.

Eşler arasındaki sorun göz ardı edilecek bir sorun değildir. Eşler arasındaki uyumsuzluğun altında yatan yukarıda açıkladığımız birçok sebep olabilir. Eşler karşılaştıkları sorunları sihir ve büyü gibi doğaüstü olaylara bağlamak yerine gözle görülür sebeplerde aramalıdır. Böyle davranmak sorunun çözümü için yapılacak en doğru davranıştır. Yoksa eşlerin arasını soğutma büyüsü yapıldı, o halde bir büyücüye gidip bu problemi çözelim düşüncesi ile hareket etmek, asıl problemin kaynağını görememeye sebep olur. Hatta bazı vesveselere sebep olacağı için başka problemlerin eklenmesine de sebep olur. Mesela, akrabaların aralarını açmak için büyü yaptığı vesvesesine kapılarak birbirlerini suçlamaya yönelebilirler. Şüphesiz yakın çevreden kıskançlık sebebi ile vesvese uyandırmak için yukarıda örneklerini verdiğimiz davranışlara yönelim olabilir. Ancak Harut ve Marut meleklerinin açıkladığı gibi bu tür şeylerin hiçbir zararının olmayacağı bilincinde olmak gerekir. Bu durumlar karşısında Allah'a sığınmanın en güvenli liman olduğu unutulmamalıdır. Felak ve nas süreleri bu durumlarda Allah'a sığınmayı öğretmektedir.

Maddi ve manevi sıkıntılar sebebiyle karşılaşılan güçlüklerin üzerine sabır ile gidilmelidir. Kötü zandan uzak durarak problemlerin büyümesine yol açılmamalıdır. Sıkıntılı durumlarda sabırlı davranılması gerektiği şu ayette beyan edilir. *“Müslüman erkekler, müslüman kadınlar; mümin erkekler, mümin kadınlar; ibadet ve itaat eden erkekler, ibadet ve itaat eden kadınlar; özü sözü doğru erkekler, özü sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; gönlünü ibadete vermiş erkekler, gönlünü ibadete vermiş kadınlar; (Allah için)*

²⁵ Kurtubî, a.g.e, II, 52; İbn Acıbe, Ebu Abbas Ahmed, **el-Bahru'l-Medid Fi Kur'ani'l-Mecid**, Daru'l-Kütüb İlmıyye, Beyrut 2002. I, 144.

yardım yapan erkekler, yardım yapan kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül hazırlamıştır."²⁶ Bu ayet mümin kadın ve erkeğin nasıl davranması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu ayette sabırlı davranmak, doğru olmak, iffetli olmak ifadeleri müminlerin nasıl davranmaları gerektiğine ışık tutmaktadır.

Harut ve Marut kıssasında vurgulanan en önemli konu sihir konusudur. Ancak sihrin öğrenilme sebebi olarak karı kocanın arasının açılması açıkça bildirilmektedir. Bu sebeple Harut ve Marut kıssası eşler arasındaki sorunlar ile doğrudan ilgilidir. Sihir gibi konular ile karı kocanın arasında nefret uyandırılmaya çalışılması bu konuda en başta gelen sorundur.

Eşler arasındaki sorunların kaynağının doğru tespit edilmesi çözüm için en önemli adımdır. Sorun tespit edildikten sonra çözümü için gerekli uzman desteğinin alınması sorunun çözümü için atılması gereken diğer adımdır.

Eşler arasındaki problemlerin meydana gelmemesi için en önemli iksir sevgidir. Bu sebeple eşler aralarındaki sevgi duygusunun gelişmesi için her türlü argümandan yararlanmak gerekir. Eşler arasındaki sevginin gelişmesinde dini argümanlar da önemli rol oynar. Bunun en iyi örneğini Yunus Emre'de görmek mümkündür. O dini argümanlar ile şair yönünü birleştirerek bu konuya ışık tutacak şekilde Kur'an kıssalarını yorumlamıştır.

Halk şairi ve mütefekkir Yunus Emre genelde sihir ve büyü açısından değerlendirilen Harut ve Marut kıssasını aşk açısından şöyle dillendirir:

Gör Harut Marut ne idi hazrette ferîşteh idi
Nasibin aşka aldırıp makamın zühreye vere²⁷
Gökteki Harut Marut aşk için indi yere
Zühre yüzün görüncek unuttu Rahman'ını²⁸

Hz. İbrahim'in ateşe atılışını aşk açısından dillendiren Yunus aşkın gücüne dikkat çekerek şöyle der:

*İbrahim'e Nemrûd odun aştır gülîstan eyleyen.
Aştan nazar ericeğiz gülzâr oldu nâr olmadı.*²⁹

²⁶ Ahzab, 33/35.

²⁷ Gölpınarlı, Abdülbaki, **Yunus Emre (Hayatı ve bütün şiirleri)**, Altın Kitaplar Yayın Evi, 1991, s. 206.

²⁸ Gölpınarlı, a.g.e, s. 214; Zühre rivayetinin zayıflığı hakkında bkz. İbn Kesir, a.g.e, I, 244; Kurtubî, a.g.e, II, 52; Savut, Harun, **Tefsir İlminin Rivayet Kaynaklı Sorunlarına Bir Çözüm Arayışı**, Yayınevi, Ankara 2012, s. 115.

Harut ve Marut Kıssasının Eş Uyumu Açısından Değerlendirilmesi

Burada şüphesiz Allah aşkı dillendirilmektedir. Ancak aşkın gücünü ifade etmesi açısından önemlidir. Nemrut'un ateşini söndüren sevgi ve aşk eşler arasındaki sorunların ateşini niçin söndürmesin? Yeter ki insanlar gönüllerine sevgiyi yerleştirebilsinler.

Yunus Emre sevgi ve aşkı Hz. İbrahim kıssasında Allah aşkı açısından işlerken Hz. Âdem kıssasını da eşler arasındaki aşk açısından ele almaktadır.

Yunus Emre bu bağlamda şu ifadeleri kullanır:

*Çalap aşkı candaydı bu bilişik andaydı
Âdem Havva kandaydı biz onunla yâr iken
Canlar onda bilişti ol dem gönül ilişti
Alem halkı karıştı denizler kaynar iken³⁰*

Yunus yukarıda geçen beyitlerin sonunda Hz. Âdem ile Havva'nın durumundan hareketle tasavvuftaki Allah aşkına vurgu yapar. Onun bu yaklaşımı Hz. Âdem ile Havva kıssasının aşk yönüyle incelenmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini de ortaya koyar. Açıkça ifade edilmese de Hz. Âdem ile Havva arasındaki aşkı çağrıştıracak bir ifadenin kullanılması çok dikkat çekicidir. Kur'an eşler arasındaki sevginin önemine şöyle işaret eder: *"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır."*³¹ Bu sebeple sevgi ve aşk evlilikte eşler arasındaki uyumun devamı açısından önemlidir. Sevginin olmadığı ailede karı-koca ilişkileri çok zayıflar. Evlilikte birlikteliğin sağlanması için aşk ve sevgi en önemli unsurdur. Hatta kulların Allah'a karşı kulluk görevlerini içtenlikle yerine getirmeleri de aşk ile güçlenir.

Bu olay eşler arasındaki uyum açısından değerlendirildiğinde eşlerin birbirlerinin fikirlerine saygı göstermesi gerektiğini bu kıssada görmek mümkündür. Kur'an'ın beyanına göre yasak ağaçtan her ikisi beraber yemekteler. Sonucuna da ikisi beraber katlanmışlardır. Hatta böyle bir sıkıntıdan sevgilerini arttırarak çıkmışlardır.³²

Yukarıda eşler arasındaki sorunların kaynaklarından birini de kararların alınmasında eşlerin tutumlarının rolü olduğunu belirttik. Kararlar tek taraflı

²⁹ Gölpınarlı, a.g.e, s. 169; Hz. İbrahim'in ateşe atılmasıyla ilgili bkz. Enbiya, 21/69; İbn Kesir, a.g.e, V, 308.

³⁰ Gölpınarlı, a.g.e, s. 441.

³¹ Rum, 30/21.

³² Araf, 7/22; Bakara, 2/37.

alındığında uyum yüzdesinin düştüğü görülmektedir. Oysa kararlar kadın ve erkek tarafından birlikte alındığında uyumun yükseldiği görülmektedir.³³ Bu kıssayı eşler arasındaki uyum açısından değerlendirmek mümkünken genelde Hz. Âdem'i yanılttığı için Hz. Havva suçlanır bir tarzda işlenmektedir ki böyle bir yaklaşım doğru değildir.

Yunus Emre'nin ilginç yaklaşımlarından biri de Hz. Süleyman ile Belkıs kıssasına aşk açısından yaklaşmasıdır. Kur'an'ın ifadelerinde Hz. Süleyman ile Belkıs arasındaki aşka yönelik bir ima yoktur. Ancak Yunus Hz. Süleyman ile Belkıs arasındaki aşkı şöyle ifade eder:

Belkıs ile Süleyman aşka düştü bir zaman.

İsteyip bulmadılar bu derdin dermanını.³⁴

Kur'an'ın anlatımından Hz. Süleyman ile Belkıs'ın arasındaki saygıyı okumak çok zor değildir. Belkıs ile Hz. Süleyman arasındaki saygıyı gösteren diyalog Kur'an'da şöyle geçer: *"Benim şu mektubumu götür onlara at, sonra da yanlarından ayrıl ve ne sonuca varacaklarına bak. Sebe kraliçesi Belkıs dedi ki: "Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup atıldı. Mektup Süleyman'dan gelmiştir. O, "Bismillahirrahmânirrahîm" diye başlamakta ve içinde 'Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin' denilmektedir. Ey ileri gelenler! Durumum hakkında bana görüş bildirin. Sizler yanımda bulunmadıkça hiçbir işe kesin olarak karar vermem. Dediler ki: "Biz güçlü kimseleriz ve çetin savaşçılarız. Emir senin. Ne emredeceğini düşün. (Kraliçe Belkıs) şöyle dedi: Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkının ileri gelenlerini zelil hale getirirler. İşte onlar böyle yaparlar. Ben onlara bir hediye gönderip elçilerin ne haber ile döneceklerine bakacağım."³⁵ "Belkıs gelince, 'Senin tahtın böyle mi?' denildi. O da, 'Sanki o! Fakat zaten daha önce bize bilgi verilmişti ve biz teslimiyet göstermiştik' dedi. Daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler ona engel olmuştu. Çünkü o inkâr eden bir kavimden idi. Ona 'köşke gir' denildi. Köşkü görünce onu(zeminini) derin bir su sandı ve eteklerini topladı. Süleyman ona 'Bu, (zemini) billurdan döşenmiş bir köşktür' dedi. Belkıs, 'Ey Rabbim! Şüphesiz ben nefsimi zulmetmişim. Şimdi ise Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum' dedi."³⁶ Bu ayetlerde aşkı okumak o kadar kolay değildir. Buna rağmen Yunus'un bu*

³³ Şener, a.g.e, s.75.

³⁴ Gölpınarlı, a.g.e., s. 214; Hz. Süleyman ile Belkıs'ın diyalogu için bkz. Neml, 27/29-44.

³⁵ Neml, 27/27-35.

³⁶ Neml, 27/42-44.

kıssaya yaklaşımı sonucunda aşk ve sevgiye giden yolun saygıdan geçtiği sonucunu çıkarmak mümkündür.

Hız. Süleyman ile Belkıs kıssasında aşkı öne çıkarmak gerçekten işari tefsir açısından çok ilginç bir yaklaşımdır.³⁷ Yunus yukarıda geçen beyitteki kurgusu ile aşkın derinliğine vurgu yapmaktadır. Onların aşkından Kur'an'da bahsedilmemesine rağmen O, Hız. Süleyman ile Belkıs'ın hallerinde aşkı görerek bu kıssadan esinlenip aşkın ve sevginin önemini anlatmak istemiştir. O bu beytinde peygamberlerin dahi aşka çare bulamadığına değinerek aşkın kul için kaçınılmaz bir son olduğuna işaret eder. Böylece aşkın Allah aşkına dönüşmesinin önemine vurgu yapılmış olunur. Ancak insandaki bu aşk iksiri insan neslinin devamı açısından çok önemli rol oynamaktadır. Sadece insan neslinin devamı açısından değil eşlerin birlikteliği açısından da önemli işlevi vardır. Aşk ve sevginin eşler arasındaki uyum için çok önemli olduğu bir gerçektir.

Sonuç

Harut ve Marut kıssası eşlerin arasını açmak gibi çok önemli bir soruna ışık tutmaktadır. Bu sebeple kıssayı eşler arasında oluşabilecek problemlerin önlenmesine yönelik olarak değerlendirmek eşlerin birlikteliğine katkı sağlar.

Harut ve Marut kıssası eşlerin boşanması ile ilgili en önemli probleme ışık tutmaktadır. Aynı zamanda Allah'ın eşlerin boşanma problemi ile ilgili melek göndermesi konunun önemini vurgulamak açısından çok önemlidir.

Eşler arasındaki uyumsuzlukların temelinde genellikle şiddet, terk, aldatma, cinsel sorunlar, ekonomik sıkıntılar ve çevredeki insanlar bulunmaktadır. Bu tür sorunların kaynağını sihir ve büyü gibi doğüstü olaylarda aramak tedaviyi geciktirdiği gibi problemlerin derinleşmesine de sebep olur.

Eşler arasındaki sorunların en önemli kaynaklarından biri de kıskançlıktır. Kıskançlık sebebi ile eşlere gelen saldırı birbirlerinden gelebileceği gibi çevreden de gelebilir. Bu duygu sebebiyle eşlerin birbirlerine sihir ve büyü gibi şeylerle etki etmeye çalışmaları güvensizliği doğurur.

Eşler arasındaki uyum açısından sevgi ve saygı çok önemlidir. Eşler arasında sevgi ve saygı kaybolduğunda problemlerin etki gücü artar.

³⁷ Hız. Süleyman'ın Belkıs'la evlenip evlenmediği konusundaki rivayetler için bkz. Kurtubî, a.g.e, XIII, 209 vd.

Sevgi ve aşk insanı Allah'a bağlayan en önemli duygudur. Kulları sevmeyi bilmeyen Allah'ı sevemez. Allah'ın yarattığı mahlukata sevgi gözüyle bakamayan Allah'a sevgi gözüyle bakamaz. Sevgi ve aşk insanda bulunan ilahi bir duygudur.

KAYNAKÇA

Akar, Hülya, **Psikiyatrik Yardım Talebi Olanlar İle, Yardım Talebi Olmayan ve Boşanma Aşamasında Olan Çiftlerde; Çift Uyumu ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin Karşılaştırılması**, Uzmanlık Tezi, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 12. Psikiyatri Birimi İstanbul 2005.

Bedir, Ahmed, H. Hüseyin Tunçbilek, **“Harut Marut İki Melek mi?”** Harran Üni. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı, IV, 2002.

Berake Binti, Mudif et-Talehi, Çev. Mustafa Öztürk, **Kur'an ve Sünnet Işığında Sihir, Hakikati, Etkisi, Hükmü ve Korunma Yolları**, Guraba Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Bilgin, Vecdi, **“Türk Toplumunun Evlilik Konusunda Bilgilenme ve Bilinçlenme Düzeyleri,”** Uludağ Üni. İlahiyat Fak. Der. C.9. sayı.9, 2000.

Eliade, Mircea, **Ebedi Dönüş Mitosu**, Çev. Ümit Altuğ, İmge Yay. Ankara 1994.

Enginer, Gürbüz, **Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri**, Yapı Kredi ve Kültür Yay. İstanbul, 1997.

Gölpınarlı, Abdülbaki, **Yunus Emre (Hayatı ve bütün şiirleri)**, Altın Kitaplar Yayın Evi, 1991.

İbn Acîbe, Ebu Abbas Ahmed, **el-Bahru'l-Medid Fi Kur'ani'l-Mecid**, Daru'l-Kütüb İlmiyye, Beyrut 2002.

İbn Kesir, Ebu'l Feda İsmail İbn Ömer, **Tefsiru'l Kur'an el-Azîm**, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1419.

Kavacıklı, Filiz, ve arkadaşları, **Aile İçi Şiddetin Sebebi ve Sonuçları**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara 1995.

Kocadere, Müge, **İyi ve Kötü Evliliklerin Özelliklerini Belirlemeye Yönelik Betimsel Çalışma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü İzmir 1995.

Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed, **el-Camiu li Ahkâmi'l-Kur'an**, Daru'l-Kütüb el-Mısriyye, Kahire 1964.

Harut ve Marut Kıssasının Eş Uyumu Açısından Değerlendirilmesi

Kuşeyrî, Abdu'l-Kerim b. Hevazin, **Letaifu'l-İşarat**, el-Heyetü'l Mısriyye Li'l-Kitab, Mısır.

Razi, Fahrudin, **et-Tefsiru'l-Kebir**, Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrut.

Şener, Arzu, R. Günsel Terzioğlu, **Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Savut, Harun, **Tefsir İlminin Rivayet Kaynaklı Sorunlarına Bir Çözüm Arayışı**, Yayınevi Yay. Ankara 2012.

Taberî, Muhammed İbn Cerir b. Yezid, **Camiu'l-Beyan Fi Te'vili'l-Kur'an**, Müessesetü'l-Risale, 2000. II, 406.